

85-lecie Państwowego Instytutu Geologicznego, Warszawa, 7 maja

Myślą i młotem

ANNA WARDZIAK

Mente et Malleo to stara łacińska maksyma w dosłownym tłumaczeniu oznaczająca „myślą i młotem”. Jako dewiza geologów definiuje podejście do zgłębianej przez nich historii naszej planety, mierzonej w miliardach lat. Tę tradycję łączenia nauki z praktyką kultywuje obchodzący właśnie swój jubileusz 85-lecia Państwowy Instytut Geologiczny, który obok funkcji naukowo-badawczych wypełnia dziś zadania państwowej służby geologicznej i od niedawna służby hydrogeologicznej.

Podczas sesji jubileuszowej główny geolog kraju, sekretarz stanu w Ministerstwie Środowiska dr Krzysztof Szamałek, nawiązując do wiekowej maksymy, stwierdził „to jest to, co przyświeca naszej codziennej działalności, z jednej strony wskazuje na najwyższe poziomy intelektu niezbędne do zrozumienia procesów tak odległych w skali czasu, które przychodzi geologom interpretować, a z drugiej strony na ten bardzo konkretny młot, niezbędny w codziennych trudach, bowiem wszystkie rzeczy wielkie składają się z rzeczy małych”.

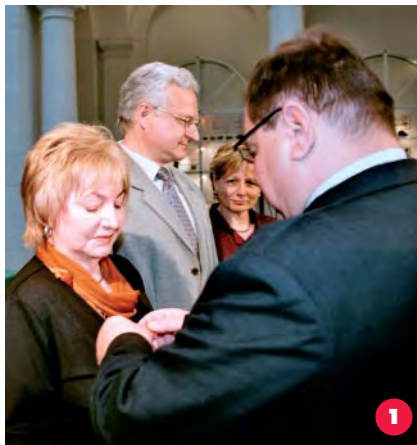
● Historia przedwojenna

Mówiąc o historii polskiej geologii, nie sposób nie wspomnieć Stanisława Staszica, uważanego za jej ojca. Jako prezes Towarzystwa Przyjaciół Nauk był on organizato-

Fot. 1. Minister Ryszard Kalisz wręcza odznakę honorową ministra infrastruktury „za zasługi dla geodezji i kartografii” Zofii Klimczak, w tle wyróżnieni: Waldemar Gogolek i dr Małgorzata Sikorska-Maykowska

Fot. 2. Na mównicy dyrektor Leszek Marks, za stołem prezydyjnym: minister Krzysztof Szamałek, marszałek Longin Pastusiak, minister środowiska Jerzy Swatoń, sekretarz stanu w Ministerstwie Nauki i Informatyzacji Marek Bartosik oraz przewodniczący Rady Naukowej PiG prof. Krzysztof Jaworowski
Fot. 3. Prof. Bogdan Ney otrzymuje odznakę „za zasługi dla Państwowego Instytutu Geologicznego” z rąk dyrektora Leszka Marksa, z lewej dr hab. inż. Marek Bartosik, z prawej dr Henryk Jacek Jezierski

Fot. 4. Sala Główna Muzeum Geologicznego w Warszawie podczas sesji jubileuszowej

rem prac naukowych i inicjatorem zakrojonych na szeroką skalę badań geologicznych i górniczych, a w Kielcach założył Szkołę Akademiczno-Górnictwą. Jego rozprawy z dziedziny geologii opublikowane w 1815 r. w dziele „O ziemiórództwie Karpatów...” wraz z mapą geologiczną Polski i krajów ościennych (jedna z pierwszych tego rodzaju map na świecie), stanowiły pierwszą próbę syntetycznego ujęcia geologii Polski.

Rozbiory zahamowały rozwój geologii w kraju, a wielu geologów musiało pracować za granicą.

Do odzyskania niepodległości Polska nie posiadała placówki o charakterze służby geologicznej. A le wkrótce po jej odzyskaniu w Sejmie został złożony wniosek w sprawie powołania Państwowego Instytutu Geologicznego, a już 7 maja 1919 r. jego uroczystego otwarcia dokonał w Warszawie ówczesny minister przemysłu i handlu, powołując na stanowisko dyrektora Józefa Morozewicza, jednego z inicjatorów utworzenia Instytutu.

Nie mając własnej siedziby, PIG w pierwszych latach swego istnienia korzystał z góścinności Pałacu Staszica. Wkrótce uzyskano działkę w rejonie ulic Rakowieckiej, Batorego i Wiśniowej i ogłoszono konkurs na projekt siedziby. Jednak budowę rozpoczęto dopiero w 1925 r., poszczególne budynki instytutu oddawano do użytku sukcesywnie w latach 20. ub. wieku, a gmach główny ukończono dopiero w 1936 r.

Pierwsze odkrycia surowców mineralnych zanotowano w 1924 r. – złożo hematytu i pirytu w Rudkach oraz w 1925 r. – złożo fosforytów w Rachowie. Pierwsza *Mapa geologiczna Rzeczypospolitej Polskiej* (1:750 000) opracowana przez Czesława Kuźniara ukazała się w 1926 r., a pierwszą *Mapę bogactw kopalnych Rzeczypospolitej Polskiej* (1:750 000), opracowaną przez Stefana Czarnockiego, wydano w 1931 r. W czasie wojny i okupacji budynki instytutu zniszczone zostały prawie doszczętnie, olbrzymie były też straty w zbiorach.

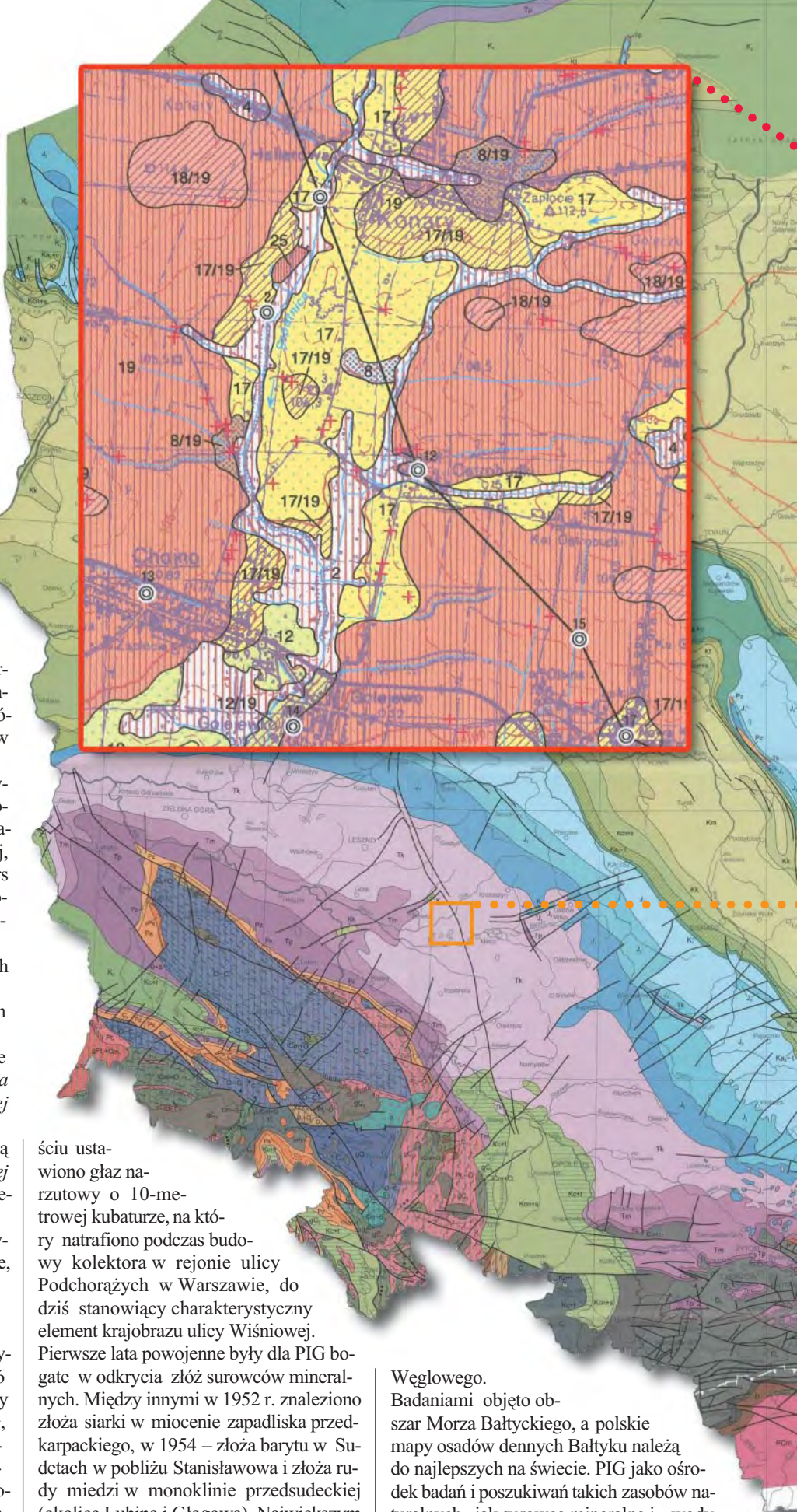
● Osiągnięcia powojenne

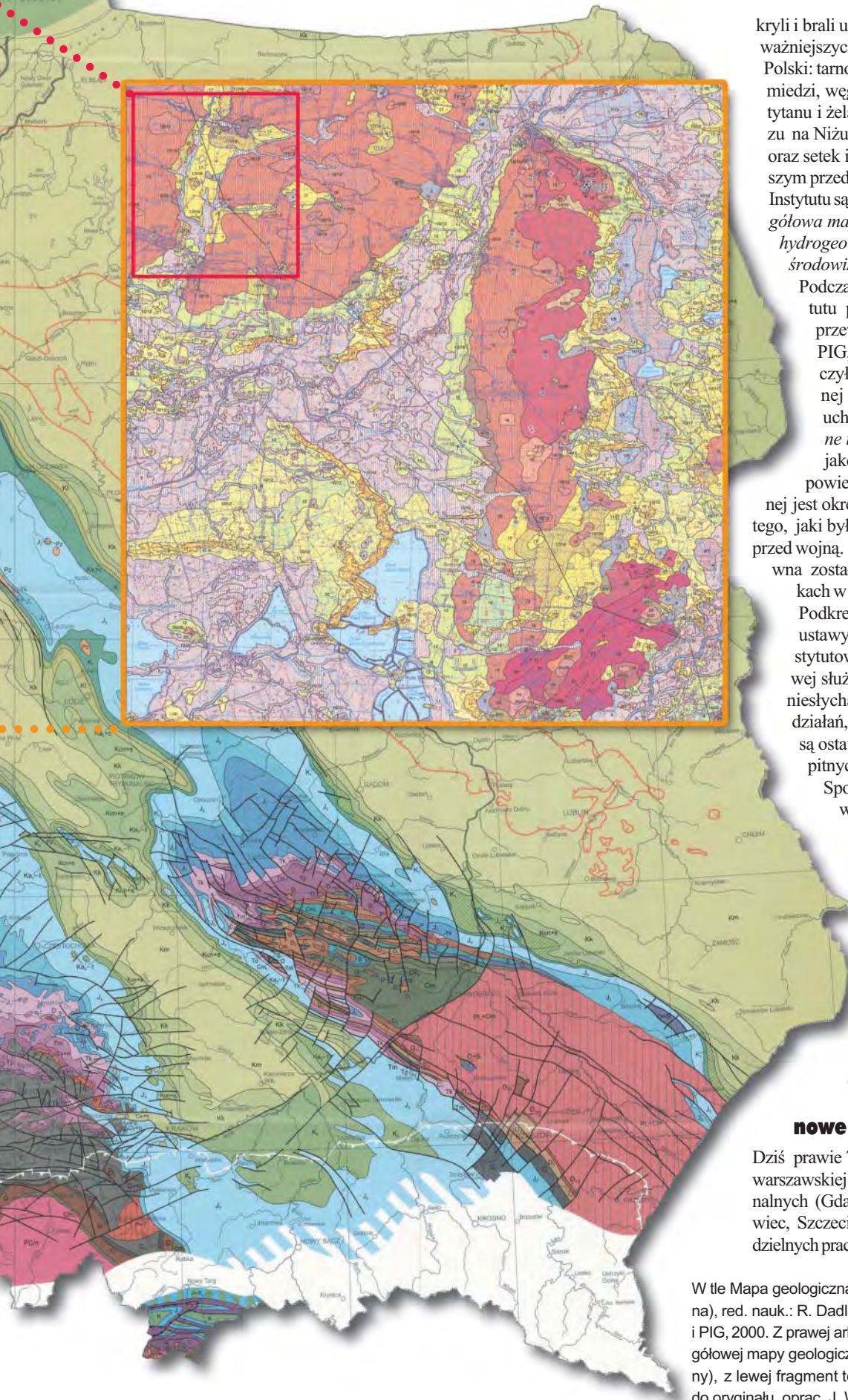
Do odbudowy zniszczonych gmachów przystąpiono w lipcu 1945 r., już jesienią 1946 do Warszawy, z tymczasowej siedziby w Krakowie, przeniosła się dykcja PIG, a w miarę wykańczania kolejnych pomieszczeń – poszczególne komórki organizacyjne. Przewidując żywiołowy rozwój geologii, ówczesny dyrektor zdecydował o budowie nowego gmachu, który w 1952 r. oddano do użytku. W 1959 r. tuż przy wej-

ściu ustalono gład narzutowy o 10-metrowej kubaturze, na której natrafiono podczas budowy kolektora w rejonie ulicy Podchorążych w Warszawie, do dziś stanowiący charakterystyczny element krajobrazu ulicy Wiśniowej. Pierwsze lata powojenne były dla PIG bogate w odkrycia złóż surowców mineralnych. Między innymi w 1952 r. znaleziono złoża siarki w miocenie zapadliska przedkarpacciego, w 1954 – złoża barytu w Sudetach w pobliżu Stanisławowa i złoża rudy miedzi w monoklinie przedsudeckiej (okolice Lubina i Głogowa). Największym sukcesem w grupie surowców energetycznych było odkrycie Lubelskiego Zagłębia

Węglowego.

Badaniami objęto obszar Morza Bałtyckiego, a polskie mapy osadów dennych Bałtyku należą do najlepszych na świecie. PIG jako ośrodek badań i poszukiwań takich zasobów naturalnych, jak surowce mineralne i wody podziemne, położył znaczne zasługi dla gospodarki narodowej. Geolodzy Instytutu od-

kryli i brali udział w dokumentowaniu najważniejszych złóż w powojennej historii Polski: tarnobrzesckiej siarki, dolnośląskiej miedzi, węgla kamiennego i brunatnego, tytanu i żelaza w Suwalskiem, ropy i gazu na Niżu Polskim i szelfie bałtyckim oraz setek innych złóż kopalnin. Największym przedsięwzięciem kartograficznym Instytutu są mapy w skali 1:50 000: *Szczegółowa mapa geologiczna Polski, Mapa hydrogeologiczna Polski i Mapa geosrodowiskowa Polski*.

Podczas uroczystości 85-lecia Instytutu prof. Krzysztof Jaworowski, przewodniczący Rady Naukowej PIG, zauważył, że „historia zatoczyła pewne koło, bo Sejm obecnej kadencji po wielu trudach uchwalił nowe *Prawo geologiczne i górnicze*, w którym rola PIG jako placówki naukowej, której powierzono misję służby geologicznej jest określona w sposób zbliżony do tego, jaki był w zapisach prezydenta RP przed wojną. Ta doskonała konstrukcja prawna została wreszcie po wielu wysiłkach w gruncie rzeczy przywrócona”. Podkreślił również fakt, że na mocy ustawy *Prawo wodne* w 2001 r. Instytutowi powierzono rolę państwowej służby hydrogeologicznej, co jest niesłychanie istotnym wątkiem jego działań, ponieważ wody podziemne są ostatnio strategiczną rezerwą wód pitnych w Polsce.

Spotkanie było także okazją do wspomnienia tych, którzy mieli istotny wkład w rozwój PIG, ale już odeszli. Jednak jak powiedział prof. Jaworowski „w gruncie rzeczy są oni tu dziś znami dosłownie – poprzez ogromne zbiory archiwalne Instytutu, gdzie zawarte są ich obserwacje i wysiłki, a także zbiory biblioteczne”.

● PIG zajmuje

nowe pola

Dziś prawie 700 pracowników w centrali warszawskiej oraz sześciu oddziałach regionalnych (Gdańsk, Kraków, Sosnowiec, Szczecin i Wrocław) i dwóch samodzielnych pracowniach (Lublin, Poznań) two-

W tle Mapa geologiczna Polski 1:1 000 000 (zmniejszona), red. nauk.: R. Dadlez, S. Marek, J. Pokorski, Ą MŚ i PIG, 2000. Z prawej arkusz Jutosin (M-33-23-A) Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000 (zmniejszona), z lewej fragment tego arkusza w skali zbliżonej do oryginału, oprac. J. Winnicki, Ą MŚ i PIG, 2003

rzy największą organizację badawczą polskiej geologii. W ocenie parametrycznej Komitetu Badań Naukowych PIG utrzymuje się od lat w ścisłej czołówce jednostek badawczo-rozwojowych w Polsce. Działa zgodnie z polityką ekologiczną państwa przyjętą przez Sejm i politykami resortowymi Ministerstwa Środowiska, a także w nawiązaniu do dyrektyw Unii Europejskiej.

Dyrektor Instytutu prof. Leszek Marks podkreślił, że „W aktualnej sytuacji gospodarczej naszego kraju geologia musi sprostać konkurencji z innymi naukami przyrodniczymi, które przeżywają intensywny rozwój. Jednocześnie, znajdując się na pograniczu nauk przyrodniczych i technicznych, ma wszelkie przesłanki, aby rezultaty jej badań mogły być z powodzeniem wykorzystywane do stymulowania rozwoju gospodarczego”.

Instytut wypełnia wiele funkcji standaryzujących działalność geologiczną w Polsce, a także spełnia rolę ekspercką dla innych instytucji, w tym dla administracji. Główne dziedziny działalności Instytutu to: badania regionalne i kartografia geologiczna, ochrona środowiska biotycznego, monitoring wód podziemnych oraz zagrożeń naturalnych i antropogenicznych, ocena krajowych zasobów surowców naturalnych oraz gromadzenie i udostępnianie informacji geologicznej. Jednym z priorytetów PIG – jak twierdzi prof. Marks – są działania dla poprawy jakości życia społeczeństwa polegające na racjonalizowaniu relacji pomiędzy człowiekiem i skutkami jego działań a środowiskiem, jest to w pełni zgodne z ideą zrównoważonego rozwoju, czyli harmonijnego wykorzystania zasobów przyrody, także tej nieożywionej. PIG od lat włącza się aktywnie w monitorowanie nadzwyczajnych zagrożeń środowiska, ludności i gospodarki spowodowanych zmianami klimatu i klęskami żywiołowymi. W planach na najbliższe lata jest utworzenie systemu monitoringu powierzchniowych ruchów masowych w rejonach, w których istnieje zagrożenie dla życia ludzkiego i infrastruktury. PIG prowadzi studia nad zależnością zagrożenia powodziowego od warunków geologicznych, analizuje szybkość osiadania powierzchni gruntów w obszarach górniczych. Zajmuje się też oceną skażeń środowiska, w tym zagrożeniami spowodowanymi składowaniem odpadów, szczególnie rolę w realizacji tego zadania odgrywa nowoczesne i stale modernizowane Centralne Laboratorium Chemiczne.

● Bazy danych najważniejsze

Dyrektor Marks zapowiedział, że w najbliższych latach PIG będzie się koncentrować głównie na ocenie trendów na świato-

wych rynkach i na perspektywach poszukiwań surowcowych oraz budowie zintegrowanych baz danych. Bezpośrednio będą prowadzone tylko te badania geologiczne, które okażą się niezbędne dla właściwej oceny perspektyw surowcowych kraju w nowych warunkach ekonomicznych związanych z wstąpieniem Polski do UE. Badania regionalne to jedno z podstawowych zadań państwowej służby geologicznej. Pogłębiają one znajomość budowy geologicznej Polski, w tym także dna morskiego w Polskiej Strefie Ekonomicznej Bałtyku, co jest niezbędne dla prawidłowej oceny potencjału surowcowego kraju i dla określenia zasobów wód podziem-

Zdjęcie z wystawy. Zbiornik odpadów przerobczych rudy miedzi „Żelazny Most” w Lublińsko-Głogowskim Zagłębiu Miedziowym

nych. Drugim istotnym zadaniem państwowej służby geologicznej jest kartografia geologiczna, ściśle obecnie sprzężona zbudowanymi bazami danych. Dostarcza ona materiałów, które bezpośrednio lub po przetworzeniu mogą być wykorzystywane w krajowych i regionalnych planach zagospodarowania przestrzennego. Gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie informacji geologicznej należy do podstawowych długofalowych zadań służby geologicznej, które PIG wypełnia przede wszystkim przez Centralne Archiwum Geologiczne. Systematycznie rozbudowywana Centralna Baza Danych Geologicznych stanowi główną ogólnodostępną bazę danych geologicznych w Polsce.

● Odznaczenia

Jubileusz to również znakomita okazja do wręczenia okolicznościowych odznaczeń. Prezydent RP za wybitne zasługi w pracy zawodowej w dziedzinie geologii złóż odznaczył Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski: doc. Franciszka Józefa Lisa, prof. Marcina Piwockiego, dr. Jędrzeja Piotra Pokorskiego. Odznaki honorowe mi-

nistra infrastruktury za zasługi dla geodezji i kartografii otrzymali: Waldemar Gogolek, Zofia Klimczak, dr Małgorzata Sikorska-Maykowska i dr Antoni Wójcik. Dyrektor PIG Leszek Marks w uznaniu wybitnych zasług nadał okolicznościową odznakę „za zasługi dla Państwowego Instytutu Geologicznego”: ministrowi Markowi Bartoszkowi – sekretarzowi stanu w ministerstwie nauki i informatyzacji, prof. Bogdanowi Neyowi – przewodniczącemu Wydziału VII Nauk o Ziemi i Nauk Górniczych PAN, Henrykowi Jackowi Jezierskiemu – dyrektorowi Departamentu Geologii i Koncesji Geologicznych Ministerstwa Środowiska, Markowi Hofmanowi – zastępcy dyrektora Departamentu Poszukiwania Złóż PGNiG SA. Ponadto wręczono odznaki honorowe ministra środowiska („zasłużony dla polskiej geologii” oraz „za zasługi dla ochrony środowiska”), a także złote odznaki PIG.

● Gea znaczy Ziemia

Piękno i różnicowanie krajobrazów Polski ukształtowanych zarówno przez procesy geologiczne, jak i działalność człowieka pokazuje otwarta z okazji jubileuszu plenerowa wystawa zatytułowana „Gea znaczy Ziemia”. Tworzy ją 71 wielkoformatowych wykonanych z lotu ptaka fotografii pokazujących charakterystyczne i jednocześnie najpiękniejsze krajobrazy współczesnej Polski. Ich autorem jest znany fotografik i biolog dr Marek Ostrowski. Umieszczono je na zewnętrznej stronie ogrodzenia PIG, wzdłuż ulic Rakowieckiej i Wiśniowej, o którym dyrektor Instytutu powiedział „Wykorzystujemy to ogrodzenie, które na co dzień ogranicza obszar naszego instytutu i służy jako oddzielenie od tego, co się dzieje na zewnątrz. Teraz po raz pierwszy, mam nadzieję, że będzie ono miało charakter czegoś łączącego, pokazującego, że PIG również tworzy coś, co może zainteresować każdego Polaka, każdego obywatela tej Ziemi”. Niestety, w dniu uroczystości jubileuszowych aura nie sprzyjała wystawie. Chroniąc się przed deszczem, wszyscy goście przemakali jedynie wzdłuż ekspozycji w drodze na piknik w ogrodach PIG. Pod namiotami rozbitymi przez przewidywanego kaprysy aury organizatora przy muzyce na żywo, można było skosztować m.in. jubileuszowego tortu, a także porozmawiać o... geologii. Natomiast okazji do obejrzenia wystawy będzie jeszcze niemało, gdyż czynna ma być do 15 października. Dzięki oświetleniu specjalnymi halogenowymi reflektorami można ją oglądać również nocą.

Zdjęcia z uroczystości – AW